

BIBLIOTECA „ASTRA”

Nr.

22

187281

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Vasile Goldiș

Luptătorul și realizatorul politic

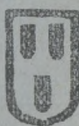
de

Prof. Silviu Dragomir

memburu al Academiei Române

Anexă la N-rul jubiliar al revistei

„Transilvania“, Iulie—August 1936.

SIBIU, 1936.

Editura „Asociațiunii”

Tiparul institutului de arte grafice „Dacia Traiană”.

571967

BIBLIOTECA „ASTRA“

Nr. 22.

Vasile Goldiș

Luptătorul și realizatorul politic

de

Prof. Silviu Dragomir

membru al Academiei Române Library Cluj

Anexă la N-rul jubiliar al revistei

„Transilvania“, Iulie—August 1936.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201200963

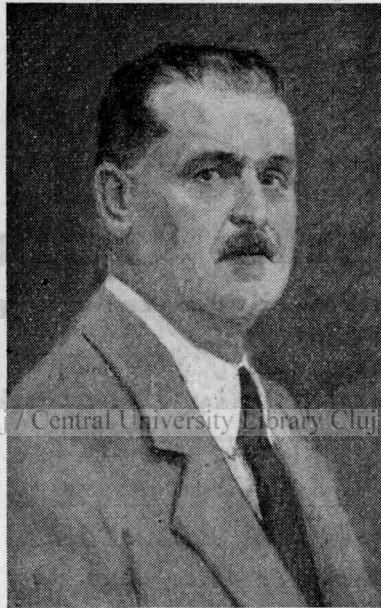
SIBIU, 1936

Editura „Asociațiunii“

Tiparul institutului de arte grafice „Dacia Traiană“.

BIBLIOTECA ASTRA

187281

Vasile Goldiș

Președintele „Asociațiunii”, 1923—1932.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vasile Goldiș.

Luptătorul și realizatorul politic.

De prof. **Silviu Dragomir**,
membru al Academiei Române.

Al zecelea președinte al Asociațiunei, ales la adunarea generală din Timișoara, în vara anului 1923, a fost dascălul, publicistul și omul politic Vasile Goldiș, care și-a încununat opera vieții cu activitatea ce a desfășurat spre a reinvia nobila noastră instituțiune. Preșidenția sa formează însă numai un capitol dintr'o bogată frământare prea puțin cunoscută generației de azi. Dascălul, publicistul și luptătorul politic de altă dată nu mai pot fi despărțiți de fostul președinte al Astrei, care a văzut în Asociațiune totdeauna o fortăreață reală a unității românești, ba chiar pe adevărata făuritoare a zilei de 1 Decembrie 1918. Câtă vreme însă rolul ce l-a îndeplinit în cadrele instituției culturale dela Sibiu stăruie încă proaspăt în mințile noastre, activitatea sa anterioară, crâmpieiu din frământarea unei jumătăți de veac, începe a se pierde în negura uitării.

Socot însă, că a sosit timpul să încercăm și noi a da epocii, care a realizat unirea, documentația istorică necesară. Jugoslavii de mult dispun de-o operă mare și de-o bogată literatură memorialistică, potrivite a fixa rolurile și a eterniza mișcărilor, care au realizat unirea lor, iar Cehoslovacii cu admirabilele epopei eroice, datorite luptătorilor Masaryk și Beneș, și-au asigurat o pagină glorioasă în fața posterității. Numai istoria contemporană a Românilor din Ardeal a rămas întunecată de pasiunea luptelor politice deslănțuite după războiu. Nici memoriile nu avem, care să ne descopere cel puțin gândurile intime, nădejțile, ambițiile sau chiar intrigile mărunte ale generației, ce pleacă dintre noi, odată cu dispariția figurilor mari ale vieții românești din Ardeal. Istoricul, a cărui perspectivă se tot lărgeste, va trebui să facă tuturor, rând pe rând, dreptate, restabilind adevărul, așezând pe fiecare la locul ce i se cuvine și fixând meritul după măsura, care singură rămâne neschimbată în curgerea vremilor.

* * *

Nu s'ar putea spune că din tinerețe, Vasile Goldiș ar fi fost predestinat să devină luptător politic. Fiu de popă din Cermeiu, el a fost singurul între șapte frați, pe care părinții l-au putut da la școală. Cei 40 „zloți buni“ pe an și cele 80 „văitae“ de grâu și tot atâtea „porții“ de fân, care le căpăta în fiecare toamnă, abia îi ajungeau preotului Isaia, să țină o casă atât de grea. Existența era o luptă aspră în această familie veche de preoți, înzestrați cu o vigoare puțin obișnuită și capabili să înfrunte fiecare câte un veac, în slujba Domnului. Popa Todor din Mocirla a trăit 94 de ani, iar părintele Isaia Goldiș din Cermeiu, la 93 de ani, îngânându-se cu moartea, stăruia încă să arate fiului său noua frontieră a României, care trebuia împinsă departe de Cermeiu, pe câmpia dela Apus.

Sfatul familiei a hotărât astfel, poate la îndemnul bătrânului dascăl Nicolae Albu, ca tânărul Vasile să fie dat la învățătură și să fie trimis la Panatul Nou, în clasa treia a școlii Șvabilor romano-catolici. Din clipa aceasta școala streină l-a învăluit ca pe atâți alții din cărturarii noștri, pentru a-l arunca pradă unei culturi streine, opt ani la liceul ungiuresc din Arad, patru ani la universitățile din Budapesta și Viena, sufletul lui a fost frământat mai ales de dascălii plini de elan ai maghiarismului, care au reușit să facă din acest elev distins, din acest student cu nesăcată râvnă de învățătură, un candidat de profesor, perfect stăpân pe cultura ungiurească, admirat pentru disciplina, care știa să și-o impună și lăudat pentru cunoștințele sale vaste și temeinice în specialitatea aleasă. Lipsa de mijloace a părintelui său, l-a constrâns, ca ultimii cinci ani de liceu să-i petreacă într'o familie de aristocrați ungueri, ca instructor.

Castelul din Lovrin al baronilor Liphay, unde a petrecut vacanța alor cinci veri, în cercul intim al familiei, i-a rămas până la bătrânețe, ca un vis din primăvara vieții. O lume nouă, infinit de depărtată de idilica simplitate dela Cermeiu, i se deschidea tânărului „valah“, respectat pentru destoinicia excepțională și iubit pentru atâtea însușiri alese, pe care această societate de o subtilă finețe, le descoperea în el. Și totuși lumea aceasta nu l-a cucerit. Plin de dor pleca el, an de an, către sfârșit de vacanță spre căsuța din Cermeiu, ca să-și odihnească tinerețea muncită și să-și adape sufletul cu zâmbetul „măicuței“, care-l aștepta îmbujorată de fericire în mijlocul florilor din fața casei.

Astfel se întorcea Vasile Goldiș, la datoria aspră de-a munci pentru neam. Era conștiu, că fatalitatea vitregă l-a împiedecat a se cultiva în limba proprie și a se adânci în cultura poporului său. În notele zilnice pe care le-a redactat ungurește în timpul cât a fost student universitar, își mărturisește la fiecare pagină, această greșală și promite să o îndrepte. După ce și-a terminat examenele, s'a pus pe lucru, și ca tânăr profesor la Caransebeș, a învățat temeinic gramatica românească, a studiat literatura și istoria noastră, cu o sânguință de fier și a început să urmărească cu atențiune desvoltarea politică a României independente. La un deceniu după absolvirea studiilor, șgura culturii streine era înlăturată cu totul din zestrea sa sufletească; vorbea și scria o neaoșă și bogat înflorită limbă românească, cu atâta dar și spontaneitate, că ținând un discurs în Orăștie, la adunarea generală a Societății pentru teatrul român, tânărul profesor din Brașov a fost o revelație pe seama publicului românesc.

Meritul generației de intelectuali, care au crescut în atmosfera grea a politiceii de maghiarizare din epoca lui Tisza Kálmán, a lui Banffy și Tisza tânărul, consistă în faptul, că au învins tentația, care-i persecuta din epoca adolescenței până în pragul bărbăției. Plămânile lor, sănătoase au respirat otrava, fără a se asfixia și după ce au ieșit din câmpul primejdiei, aproape fără excepție, s'au constituit în combatanți, care atacau pe dușman cu propria lui armă. Societatea românească de atunci însă era prea șubredă, pentru ca să opună rezistență, printr'o acțiune organizată în toate resorturile vieții. În Arad, anii 70 și 80 ai secolului trecut, se caracterizează, ce-i drept, printr'o reacțiune energică a spiritului românesc, provocată de brusca modificare a situației politice după instituirea dualismului. Ea lânzezește însă în curând, din pricina pasivității politice, care a paralizat svâcnirile de conștiință ale generației de atunci. Goldiș va fi cunoscut toată gama de decepții ale contemporanilor săi mai bătrâni. În măsura în care își lărgea orizontul, prin studiu și experiență, nedreptatea neamului său abandonat creștea în proporții. Lupta i se părea tot mai grea, fără îndoială, dar nu desperată.

În notele din tinerețe, el recunoaște ca o primă condiție a succesului, solidaritatea națională. Aceasta ținea să o recomande și colegilor săi dela „Petru Maior” și „România Jună”. De aceea îl indispuu certurile politice ale timpului. La 11 Martie 1886, scrie

în ziarul său următoarele reflexii: „Rău facem cu toții când ne înstrăinăm unii de alții prin urite certuri personale. Dați drumul și la hoții din temniță, căci avem lipsă de ei în lupta groaznică, ce ne-o oferă dușmanii puternici ai naționalității noastre și ai limbii noastre materne. Lupta cu dreptul în mână și cu provocarea la simțul de dreptate, a încetat. De acum începe lupta cu arma și cu pumnul”.

În aceste cuvinte rezumative se cuprinde programul politic ce și l-a înfiripat Vasile Goldiș la capătul studiilor universitare. În fața puterii dușmanului, care tinde să ne desnaționalizeze și să ne răpească limba, avem nevoie de fiecare Român, căci nu se mai dă o luptă de principii, ci a început războiul cel mare cu arma și cu pumnul. Pornirea temperamentului tineresc îl împingea de pe atunci la luptă, pe care cu spiritul său ager și cu rarul său simț politic o întrevedea neînduplecată.

Așa pășea el în viață, deși era conștiu că mijloacele de luptă îi sunt insuficiente. Cetise până atunci, în afară de o bogată literatură istorică, o sumedenie de tratate politice, pe care le adnotase cu grije și cu pricepere. Nu cunostea însă îndeajuns pulsul vieții românești. De aceea, când i se dete primul prilej, făcu evadarea din lumea streină, ale cărei intenții dușmănoase le recunoscuse atât de limpede. În toamna anului 1886, refuză seducătoarea invitație de-a funcționa la liceul model din Budapesta și primi cu mare bucurie catedra de istorie la Școala Normală a eparhiei din Caransebeș. Se întorcea astfel la ai săi, încheind definitiv capitolul, care cuprinde contactul său cu cultura ungurească, renunțând la doctoratul, pe care-l pregătise și ferm hotărât să se devoteze de acum numai și numai neamului său.

Ucenicia politică a lui Vasile Goldiș a ținut tot timpul cât a fost în Caransebeș, precum și în primii ani ai profesoratului dela Brașov, unde a fost invitat să ocupe o catedră în toamna anului 1889. E caracteristic faptul că el intră, din primul moment, în intimitatea unor fruntași de seamă, care îl apreciază ca pe un tânăr de o deosebită distincție. Generalul Traian Doda, ultimul grănicer, care a reprezentat cu demnitate politica naționalistă, îl întrebuințează ca secretar politic, iar Diamandi Manole, popularul conducător din Brașov și profesorul Ghiță Pop, fruntaș cu mare autoritate, îi deschid ușile cenaclului lor, care strânsese toate elementele active ale Brașovului de atunci.

În asemenea societate, harnicul și luminatul profesor, care-și vede cu sârg de catedră și scrie manuale pentru toate categoriile de școli românești, se orientează cu încetul în tainele politice noastre și își face legături cu oamenii politici de seamă. Ani de-a rândul însă se mulțumește cu rolul de observator, soldat de rând al partidului național, cum avea să-și zică mai târziu. Din când în când, trimite câte un articol la „Tribuna”, se înfrățește cu Sașii verzi, apoi se amestecă în luptele politice locale, alături de strălucita pleiadă de profesori care ilustrau atunci liceul din Brașov și pregătit acum, pentru a se înșirui în rândul combatanților, își trimite gândul neîncetat spre patria sa restrânsă, spre Aradul, care trebuia să veghieză ca o strajă împinsă departe, în soare apune al pământului românesc.

Cam în chipul acesta s'a depănat firul devenirii omului politic Vasile Goldiș. La dreptul vorbind, eminentul profesor secundar biruise o criză, pe care au mai încercat-o și alți tineri români din generația lui și din generațiile viitoare. Ambiția și talentul au fost covârșite însă de iubirea de neam și astfel politica românească din Ardeal câștiga un luptător cu creier și condeiu, care avea să aducă mari foloase cauzei naționale.

De prin 1893, arena politică a Românilor din Transilvania oferea astfel un locșor și lui V. Goldiș. Île Borg (pseudonimul său) atacă în foiletoanele din „Tribuna” și subiecte politice. El se plasează deocamdată alături de tribuniști, dar ca și mentorul său, Diamandi Manole și cu aproape întreaga generație de tineri dela Brașov, combate direcțiunea „Gazetei”, anchilozată prea mult în pasivismul, a cărui drept de excluzivitate și-l revendica. Goldiș trimite însă dese săgeți și împotriva „Luminătorului” lui Mocioni și mai ales împotriva „Dreptății” din Timișoara.

În acest timp, gruparea tot mai puternică de intelectuali din Brașov desaproba fățiș politica „pasivității”. Experiența alor două decenii părea suficientă acestor tineri pentru a constata consecințele ei funeste. Intocmai cum cu un deceniu mai târziu, în generația lui Aurel Vlad, activiștii, mai puțin respectuoși față de autoritatea ce li se impunea și mai mult dornici de luptă, cereau abandonarea pasivității, cam în aceleași condiții s'a manifestat și conflictul cu bătrânii conducători de sub preșidenția lui Rațiu, în anii de după Memorand. Doctorul Rațiu însă, dispunea încă de suficientă autoritate, pentruca să apere programul dela 81 și

practica pasivității politice. „*Tribuna Poporului*“, care a apărut cu trei numeri la Orăștie și a trecut apoi la Arad, ar fi trebuit să fie expresia sau chiar steagul de luptă al acestui curent activist, dacă Rusu-Șirianu și Vasile Goldiș, care o scriau, ar fi fost capabili să rupă ceea ce se numea atunci „disciplina de partid“, dar ceea ce, în realitate, era însuși solidaritatea națională. Gazeta dela Orăștie a rămas așa o mlădiță crescută din trunchiul viguros, o tribună a tineretului, care pretindea lupta, în deplină conștiință a puterilor sale.

Cu un sfert de veac mai târziu, când Goldiș reamintea despre activitatea sa ca publicist, el vorbea totdeauna cu mândrie de primul articol, pe care l-a scris pentru cel dintâiu număr al „*Tribunei Poporului*“ și de seria nesfârșită de editoriale, pe care le-a continuat și după ce Rusu-Șirianu s'a mutat la Arad împreună cu gazeta sa. Colaborarea la „*Tribuna*“ nu și-a întrerupt-o totuși. Ile Borg ia parte la congresul naționalităților în 1895, raportează ziarului din Sibiu și nu se consideră nicidecum în conflict cu oficialitatea partidului. Dar în jurul avântatei gazete din Arad s'a închiegat deodată un mănunchiu de oameni reprezentativi, care, sub conducerea lui Vasile Mangra, au atras asupra lor atențiunea întregii lumi românești: N. Oncu, M. Veliciu, Ștefan C. Pop, Roman Ciorogariu și Ioan Suci, atașându-se acestei gazete, au creiat din ea în curând un factor de mare importanță și aceasta tocmai când, în urma certurilor și lipsei de fonduri, „*Tribuna*“ din Sibiu a fost nevoită a-și sista apariția.

„Mai presus de toate să nu uiți însă a ne scrie. Articollii tăi sunt bombe și cel puțin o bombă pe săptămână ne este necesară“ îi scrie în Ianuarie 1897 Rusu-Șirianu, la câteva zile după ce Vasile Mangra îi adresa următoarele rânduri: „Nici nu ți-am multumit pentru serviciul însemnat, care îl aduci cauzei naționale și „*Tribunei Poporului*“, prin meritoasele produse ale condeiului tău dibaciu și magistral. Și aceasta pentru că una suntem. Tu al nostru, noi ai tăi“. Iar când, câteva săptămâni mai târziu, Goldiș îi avertiză pe amicii săi, că se îndepărtează de expresia oficială a solidarității naționale, care era partidul național, Rusu-Șirianu e nevoit să-i declare: „Orice ai gândi și orice efect ar face asupra ta noile atacuri ce pornește „*Tribuna*“ și cărora li se va da răspunsul cuvenit, un lucru să știi: nimeni programul național nu-l va susține mai tare ca noi și oricare ar fi mișelia adversarilor,

avem să stăm în luptă, pentrucă pe fiecare zi ne închiegăm *aici*, unde se formează un centru despre care numai tu, care ești de p'aici, îți poți da seama". Acest centru politic deplasat dela Sibiu, s'a și închiegat grație destoiniciei întregii generații de atunci a Aradului, care timp de două decenii a stat, astfel, în fruntea mișcării naționale, iar în clipa hotăritoare, a avut onoarea să prezideze marele act al întregirii neamului. Istoria va trebui să sublinieze faptul, că această deplasare a centrului politic la Arad nu a fost o pură întâmplare, ci rezultanta unei acțiuni conștiente și meritul unor oameni care au riscat ceva, expunându-se în luptă și persistând neclintit până la izbânda finală.

Partea de merit ce-i revine lui Goldiș în desfășurarea acestei acțiuni este foarte însemnată. După ce s'a mutat la Arad, s'a putut închina pe de-a'ntregul acțiunii de organizare și îndrumare. Ia parte, deacum, la zilnica frământare a acestor neodihniți campioni, care dau un strălucit exemplu despre felul în care trebuie activat, pentru a afirma drepturile unui popor, oropsit prin o stăpânire tiranică și despre felul în care trebuie trezit la conștiință acest popor din letargia sa. Politica devine deacum preocuparea sa de căpetenie. Biroul dela vlădicie fără a-i oferi o sinecură, îi dădea, adăpost, asigurându-i existența, dar interesul pentru redacție, în care intra zilnic, pentru propagaanda dela sate, care trebuia să constitue baza acțiunii politice, pentru congregație, unica tribună de pe care se mai putea striga țării întregi nedreptatea suferită, în definitiv interesul pentru orice gest de afirmare românească conștientă — îi absorbea toată gândirea, toată grija. Cu aceeași însuflețire a condus campania pentru alegerea de episcop, în 1903, cu care obișnuia să animeze alegerile „congregaționale” din cutare ungher al județului arădan. Acțiunile politice ale lui Vasile Goldiș capătă un relief deosebit tocmai prin faptul, că își punea în ele sufletul întreg. Nu se oprea niciodată la jumătatea drumului, cum, dealtfel, nu veți găsi nici un articol de-al lui scris de mântuială. Tot ce iese din condeiul lui, poartă timbrul perfecțiunii și merită să fie reprodus în antologia politică a neamului. Niciodată pripit, totdeauna perfect echilibrat, el îmbracă totuși atât scrisul, cât și cuvântul său și în general toată acțiunea sa într'o undă de căldură, care fascinează convinge, și răpește.

Naționalismul său nu se bazează numai pe instinct, ca la cei mai mulți dintre contemporani, ci se cristalizează într'o doctrină,

pe care a construit-o cu multă agerime și pricepere. Studiile istorice i-au înlesnit cunoașterea realităților politice din trecut. Literatura noastră politică și programele naționale însă, e drept, nu au izbutit să țină pas cu evoluția atât de multilaterală a gândirii politice moderne. Trebuiau adaptate timpului, modernizate și înzestrate cu fond nou, capabil să reziste în războiul ce s'a deslănțuit. De aici adversitatea sa neinvinsă împotriva pasivismului, devenit anacronic și nevoia ce-o resimțea de-a justifica lupta națională cu întreg arsenalul de argumente, ce i-l putea furniza acum sociologia modernă.

Nu peste mult după revenirea sa la Arad, luptători noi s'au adăugat la rândurile activiștilor. Prin alegerea dela Dobra, ghiața s'a spart și teza arădanilor a biruit definitiv. Deși urcat cu o treaptă mai sus, decât tinerii dela 1905, Goldiș și amicii săi s'au înțeles de îndată cu ei, i-au îmbrățișat cu căldură și împreună au decretat apoi, la conferența națională dela Sibiu, modificarea politicei pasiviste, prin transpunerea luptei în însăși incinta parlamentului unghuresc din Budapesta. Ceeace lui Ioan Rațiu abia cu câțiva ani înainte i se părea cu neputință, se realiza acum cu o înțelegere aproape unanimă. „Ce lașitate ar fi din partea noastră”, scria la 1900 bătrânul președinte al partidului național, „după o luptă de 30 ani, a-ți pleca capul și a te supune necondiționat vrășmașului tău de moarte. Nu. Românii, majoritatea lor precumpănitoare, nu vor comite această crimă în contra națiunii lor. Deși curentul arădan sprijinit de câțiva tineri neexperți și de câțiva unghureni incorigibili, de mult se arată aplecați pentru o astfel de politică dezastroasă, totuși am speranță, că majoritatea covârșitoare nu va părăsi stindardul”.

Firește, inaugurarea activității parlamentare nu mai era considerată deacum ca lașitate, sau crimă, sau ca o abandonare a programului național, ci se prezenta ca o necesitate logică a momentului, o strângere a rândurilor, o afirmare de energie, un tulnic îndreptat spre urechile Europei. Procesul tinerilor „neexperți” a fost astfel lichidat, dovedindu-se încă odată, că în lupta dintre două generații, izbânda nu întârzie niciodată a încorona tâmpurile tinere. A rămas însă „incorigibilitatea” arădană, care a continuat lupta, minuțios organizată și în masele populare rezervându-și însă de astădată, ca un trofeu glorios, însăși conducerea politică a Românilor de dincoace de Carpați.

Rolul lui Vasile Goldiș câștigă de-acum în amploare. În 1905 nu candidează la alegerile parlamentare, în anul viitor însă e ales deputat în circumscripția Radnei. Fizionomia politicei noastre se schimbă întrucâtva, prin forțele tinere care apar acum întâia dată în arena politică. Suflul cald al naționalismului, care a pornit din scrisul Semănătorului și a găsit o expresie atât de elocventă în poezia lui Goga, trezește masele și prepară marea mobilizare, în fața evenimentelor, care își proiectau umbra înainte. Succesele obținute au adus însă și îndatoriri grele. Guvernul coaliției ungare a întezit ofensiva împotriva naționalităților, politica de maghiarizare a fost pusă în aplicare din nou, cu toată strășnicia, și în măsura în care apăreau tot mai manifeste simptomele boalei, de care suferea monarhia austro-ungară, în aceeași măsură sporeau și mijloacele de represiune ale guvernului ungar, iar politica sa devenea din ce în ce mai agresivă. Sub acest guvern, s'au votat și legile școlare ale contelui Apponyi. Poporul românesc a purtat împotriva lor o luptă titanică. S'au organizat adunări populare, în care s'a protestat împotriva maghiarizării, bisericile au ținut anchete și au redactat memorii pentru a-și apăra drepturile și pentru a abate urgia ce amenința generația plâpândă din școlile primare. Moțiunile adunărilor erau, în mare parte, redactate de Goldiș, iar protestele bisericești ortodoxe scrise cu o competență desăvârșită, demne și viguroase, erau tot capo-d'opera sa de vervă polemică, de apologie a limbii materne și de un fin simț politic. În cursul debaterii parlamentare a legii lui Apponyi a rostit nu mai puțin ca 22 de discursuri, trezind și admirația dușmanilor săi. De atunci el intrase definitiv în conștiința națiunii, care privea la el, ca la unul din cei mai iubiți și iscusiți luptători ai săi.

Comitetul național, al cărui membru devenise dela 1905 Vasile Goldiș, a profitat în aceeași măsură de colaborarea sa. Cuvântul îi era respectat, iar prestigiul său necontestat. Așa zisele declarațiuni programatice și răspunsurile la mesagiu, care fixau atitudinea principiară a partidului național român față de politica guvernului ungar, le redacta de obicei Goldiș. Ele se pot recunoaște ușor după conținutul lor și după argumentația în care predomină elementul istoric și sociologic. Dela 1897 când a redactat întâia dată o moțiune politică pentru o mare adunare, ce s'a ținut la Arad, până la 1918, când a fixat hotărârile Adunării dela Alba Iulia, motivându-le, felul său de a judeca situația politică a po-

porului român, a rămas aproape neschimbat. În aceste două decenii Goldiș a evoluat, firește, lupta politică i-a călit sufletul, experiența vieții l-a învățat să cunoască toate resursele, toate mijloacele, de care se servește omul politic, dar în ceea ce privește poziția neamului său față de poporul maghiar și ultimul scop al acestei lupte, ele au rămas bine fixate de condeii său, din primul moment. Intuiția politică remarcabilă, de care dispunea, bazată, și pe cunoștințele atât de temeinice ale vieții ungurești, i-au facilitat acest rol de diagnostician impecabil și de augur, care nu a dat greș aproape niciodată.

În mecanismul organizației noastre de atunci, rolul acesta a lui Goldiș era prea bine cunoscut. Oricine altul ar fi încercat să adauge la atâtea obligațiuni și răspunderi, și poate răsplata unei satisfacții personale. Cred, că nici lui nu i s'ar fi refuzat, cel puțin în epoca în care nu s'au conturat încă liniile unor biserițe particulare și în sânul comitetului național. Dar nu le-a cerut niciodată. S'a mulțumit să fie vicepreședintele partidului și să înconjoare cu venerațiune figura lui George Pop de Băsești, președintele, care simboliza întreaga tradiție de luptă a poporului românesc din Ardeal. Când tineretul nerăbdător, care se adunase, sub conducerea lui Goga, în jurul „Tribunei” din Arad, începu a cere primenirea și intelectualizarea comitetului național, lupta mare a dat-o tot Goldiș. Ce ușor i-ar fi fost să treacă de partea cealaltă a baricadei, unde luptau înșiși ucenicii lui și foștii tovarăși dela „Tribuna”. N'a făcut-o însă, ci s'a constituit în cel mai înverșunat adversar al nostru, a înființat „Românul”, răspunzând atacurilor, timp de un an și jumătate, aproape numai singur, cu o energie pe care o admiram și din tabăra cealaltă.

„Si vis bellum, para pacem”, dictonul inversat, cu care saluta împăcarea la banchetul din Arad, conținea nu atât un spirit de ocazie, cât mai mult o tragică realitate, ale cărei contururi se proiectau amenințătoare. O presimțeau aceasta și stăpânitorii de atunci. Tratatивele începute de contele Tisza în 1910, cu fruntașul român Dr. Ioan Mișu și reluate, sub forța tot mai apăsătoare a evenimentelor externe, la începutul anului 1913, anunțau marile sğduiri. Goldiș a avut un rol capital în aceste tratative. Așa cum au fost purtate, ele dau fruntașilor români un splendid certificat de maturitate politică și de abilitate tactică. Au fost un preliudiu al marelui epopoi de întregire națională.

Rezultatul tratativelor a clarificat pe cei în drept asupra situației reale. Factorii chemați ai României independente au aprobat în întregime atitudinea frunțașilor ardeleni, iar din cartea acum apărută a lui Seton Watson, aflăm că moștenitorul tronului austro-ungar, ar fi spus, după încheierea tratativelor, că Tisza a dorit sincer să ajungă la o înțelegere cu Românii, dar că posibilitatea i-a fost viciată de concepțiile lui feudale și arogante. În fine, comitetul național a constatat că soluția contelui Tisza „atât în urma conținutului obiectiv, cât și în vederea consecințelor care i se impun, drept condiții ale executării, este nepotrivită pentru înlăturarea chiar și vremelnică a conflictului existent între Români și politica de guvernământ a statului ungar”. Rezoluțiunea, care recapitula aceste tratative a fost redactată de Goldiș, împreună cu o motivare, care reproduce toate ideile lui privitoare la conflictul româno-maghiar. De altminteri, Mișu a condus tratativele consiliat la fiecare pas de frunțașul arădan. Memoriul în care fixa minimul postulatelor românești l-a compus tot Goldiș. Comitetul național l-a aprobat în întregime și l-a adoptat ca bază și pentru discuțiile din 1913 și 1914. Astfel s'a ajuns la pretențiunea principiară, ca tratativele și eventuala transacțiune politică să se facă dela națiune la națiune, dela egal la egal, iar existența și activitatea partidului național român, care „constituia singura garanție a posibilității unei îndreptări spre bine a soartei poporului românesc în statul ungar”, cum spunea Goldiș, să fie asigurată pe deplin în viitor. Angajate cu această rezervă, nici tratativele și nici eventuala transacție ce s'ar fi încheiat, nu ar fi lezat întru nimic marile interese ale poporului românesc. Pentru a ne face o idee despre distanța care despărțea pe reprezentanții celor două națiuni, în clipe atât de hotărâtoare, e de ajuns să arătăm că Tisza cerea conducătorilor noștri, cu o condiție prealabilă „să ia dela ordinea zilei și să renunțe la partea nesatisfăcută a programului lor naționalist și să se contopească în viața publică maghiară, ca membri ai unuia dintre partidele politice maghiare”.

Cu privire la colaborarea, pentru a fixa atitudinea de urmat a partidului național român, îi scrie dl Iuliu Maniu lui Goldiș atunci următoarele rânduri :

„Am trimis la timpul său punctele trimise și cu micile observații ce mi se păreau necesare, le-am predat d-lui Mișu. Te felicit din toată inima și te îmbrățișez prietenește pentru norocoasa des-

legare a atâtor chestiuni grele. Sunt foarte fericit, că am căzut de acord în aceste zile grele. Știi cât de mult țin eu la tine și faptul că vederile mele nu numai că sunt aprobate de tine, ci sunt chiar întărite, mă umple de-o nespasă bucurie. Fii sigur că voiu ține cu neclintită tărie la deplina solidaritate cu tine în toate chestiunile mari, cari ni se apropie cu o uimitoare repeziciune”.

În primăvara care a precedat izbucnirea războiului, spiritele conducătorilor noștri politici erau mai agitate, ca de obicei, nervii le erau mai încordați. Goldiș are neînțelegeri cu unii tovarăși din comitetul național. „Românul” publică articoli, care trezesc resentimentul moștenitorului din palatul Belvedere. Noua orientare politică a României, marcată și prin vizita Țarului la Constanța și prin excursia lui Ionel Brătianu și a ministrului Sasonow la Predeal, nu-i putuse scăpa viligenței sale. Intr'o formă delicată i se trimite un ajutor de director, pentru a censura gazeta. Dramatica desfășurare a evenimentelor, care au urmat după asasinarea lui Francisc Ferdinand, au dovedit în curând, că și de astădată aprecierile sale nu au dat greș. România, aliata Triplei Alianțe, n'a intrat în războiu alături de Puterile Centrale, ci a decretat că va păstra o neutralitate înarmată. De aceea comitetul partidului național întrunit la Budapesta tot la propunerea lui Vasile Goldiș a hotărât, în deplină conștiință a datoriei sale, că întrerupe orice activitate politică, susținându-și însă integral programul politic, iar națiunea română revendicându-și cu neschimbată energie, libertatea sa națională. Această hotărâre a fost cetită în parlamentul țării de deputatul Teodor Mihali.

E departe de mine gândul de a atribui numai lui Goldiș meritul de-a fi judecat just și de-a fi găsit el singur soluții în situații dificile. Adunați din toate părțile Ardealului și Banatului, după o chibzuire matură, membrii comitetului, de obicei, cădeau de acord asupra unei soluții, pe care mai întotdeauna o aducea în buzunar directorul „Românului” din Arad. Calitatea de gazetar îi impunea să ia o atitudine promptă în anumite chestiuni dela ordinea zilei și el o făcea cu atât mai ales, că dispunea totdeauna de informații autentice și complete. Era apoi obiceiul lui de a-și spune cuvântul la începutul discuției și după o analiză judicioasă a lăsa să se întrevadă și hotărârea, ce se impune.

Declarația aceasta a comitetului național, din August 1914, s'a dovedit a fi o măsură foarte prudentă. Ea a ferit pe conducătorii noștri de greșeli, iar națiunea română de dincoaci de Carpați, a cărei fii sângerău pe toate câmpiile Europei, a fost scutită de aventuri și de angajamente, care ușor i-ar fi putut săpa mormântul. Îndată, contele Tisza a venit cu noi propuneri de împăcare, res-

pinse sub pretextul stării de asediu, apoi Viena însaș, văduvită de arhiducele, care picurase un strop de nădejde în unele inimi românești, a căutat prin intermediul câtorva fruntași ai partidului național, să smulgă România din neutralitatea, ce prevestea primejdia desmembrării. În 1915 când trimisul Kaiserului, deputatul Erzberger, a sondat terenul pentru o soluționare a chestiunii române din Ardeal, Goldiș a susținut, că în situația actuală nu se poate da răspuns, deoarece partidul național a luat hotărîrea că se va abține dela orice declarație. Numai un congres al tuturor Românilor, căruia i s'ar garanta deplină libertate de întrunire și exprimare a voinței sale, ar putea modifica hotărîrea luată de partid. La începutul anului 1917, când o seamă de Români ardeleni, în parte constrânși, în parte de bună voie, au lansat cunoscutul manifest, prin care aduceau la cunoștința popoarelor civilizate ale lumii, că nu vor să fie eliberați, Goldiș a refuzat să iscălească și cu el întreg Aradul, salvând o demnitate, care-i era atât de scumpă. O singură dată, i se părea că a sosit momentul să se vorbească din nou în numele poporului românesc. Amicul său Mihail Veliciu, pe care l-a stimat și iubit atât de mult, imobilizat de boală pe patul de suferință și totuși preocupat de soarta națiunii sale, i-a comunicat într-o scrisoare din vara anului 1918, impresia, că lipsa de acțiune a Românilor îi pare primejdioasă, mai ales că sub tînărul împărat habsburgic, toate popoarele monarhiei caută să își valideze drepturile naționale. Il conjură să mediteze asupra ideii împărtășite și să hotărască dacă nuar fi oportun a se redacta și a se prezenta lui Carol IV. un nou Memorand.

Vădit mișcat de mesajul acesta, Goldiș a primit sugestia și a redactat o lungă declarație, pe care urma să o cetească în parlament regretatul Ștefan C. Pop. Totuși, după ce a scris-o, s'a răsgândit. Declarația făcută în asemenea condiții, nu ar fi exprimat voința neîndoelnică a întregului popor românesc din Transilvania. S'a gândit atunci, că mai corespunzătoare ar fi realizarea unui al doilea Memorand. Dar și cu privire la această idee, Goldiș avea nedumeriri. Ea implica, firește, soluționarea chestiunii române, tot în cadrul monarhiei austro-ungare. Sufletul lui nu o dorea și nu ar fi primit-o decât în caz de extremă necesitate. Amicii din Arad, pe care i-a consultat, erau de aceeași părere. A renunțat deci și la ideea Memorandului. Dar întrebările veneau tot mai numeroase, din toate părțile. Cei patru ani de „tăcere sinistră, dar cinstită“, cum zicea un anonim, care-i scria, i-a făcut pe toți nerăbdători. Marile prefaceri se anunțau în toate unghiurile monarhiei și toate popoarele își spuneau cuvântul, care, după catastrofa dela Salonichi, începea să prindă forme concrete.

Goldiș scrise atunci în „Aradi Hirlap“ un articol, în care fixa atitudinea poporului românesc, repetând cunoscutele sale păreri despre factorul chemat a se pronunța în numele Românilor. La 4 Octomvrie 1918, Aurel Lazăr din Oradea cetea acest articol, aflându-l, cum zice „foarte bun, momentul apariției a fost foarte norocos ales. O adevărată relevare sufletească mi-a cauzat“. El îi comunică lui Goldiș, că față de schimbările radicale, află de oportun să se convoace comitetul național la Sibiu pe ziua de 12 sau 13 Octomvrie. În înțelegere cu reprezentanții celorlalte naționalități, să se redacteze o declarație, pentru a fi cetită în parlamentul unguesc.

Cetind scrisoarea Goldiș a simțit că cu aprobarea tuturor, după o matură deliberare, ceasul marilor hotărâri a sosit. El aprobă ideea convocării comitetului și a redactării unei declarații. Astfel s'a întrunit conferința dela 12 Octomvrie în Oradea, în casele fruntașului Aurel Lazăr. Dl Alexandru Vaida venise cu un proiect de declarație bătută la mașină, iar fruntașul arădan redactase și el o ciornă, pe care o supuse desbaterii comitetului. Conferința a primit însă un text redactat de Goldiș, din care nu a modificat decât un singur cuvânt. nu știu la propunerea cui, în admirabilul final care proclamă: „După suferinți și lupte seculare, națiunea română din monarhia austro-ungară așteaptă și pretinde înăptuirea dreptului său inalienabil și imprescriptibil la vieață independentă națională“. Terminul „vieață independentă națională“ a fost înlocuit cu „vieață deplină națională“.

Aceasta e geneza rezoluțiunii dela 12 Octomvrie 1918, care a fost comunicată, de dl Al. Vaida cu atâta demnitate, Camerei din Budapesta, în ședința dela 18 Octomvrie, când printr'o magistrală cuvântare, deputatul român, a fixat temeliile acțiunii de desrobire. Constituindu-se apoi comitetul de direcțiune și câteva zile mai târziu „marele consiliu național Goldiș redactează cele mai însemnate acte, care au precedat proclamarea unirii: ultimatul către guvernul unguesc, rezoluția care a pus capăt tratativelor cu ministrul Iászi și proclamația adresată către toate popoarele civilizate. În fine, la 1 Decemvrie 1918, el prezenta națiunii propunerile dela Alba Iulia, iar după câteva zile închina, în fruntea delegațiunii ardeleni, regelui desrobitor, Ardealul însuși, reîntregit cu patria mamă.

Aceasta e zestrea pe care a adus-o cu sine Vasile Goldiș, în noua Românie. A fost, cu adevărat, un „ursitor de gânduri pentru țară... un luptător zi de zi... un părinte al patriei“. Asociațiunea, care l-a onorat, oferindu-i scaunul de președinte, se cinstește pe sine, pomenindu-i faptele. Ele formează de-acum patrimoniu scump al națiunii.